

Grenzen verkennen.

Handreiking voorbehouden handelingen en mantelzorgers

De oudere zus van mantelzorger Mieke Smit woont in een zorginstelling en heeft onder meer diabetes. Als Mieke op bezoek komt spuit ze wel eens insuline bij haar zus. Mag dat?

Wat zegt de wet- en regelgeving?

Voor zorgverleners in de individuele gezondheidszorg geldt de Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg (Wet BIG). Deze bepaalt dat een aantal handelingen op het terrein van de geneeskunde zijn voorbehouden aan personen die daartoe bevoegd en bekwaam zijn. Het geven van een injectie is zo'n voorbehouden handeling.

De Wet BIG verbiedt onbevoegden om *beroepsmatig* voorbehouden handelingen uit te voeren. De beperking tot beroepsmatig handelen maakt het mogelijk dat de cliënt zelf voorbehouden handelingen uitvoert. Mantelzorgers verrichten hun taken ook niet beroepsmatig. Zij mogen anderen dus een injectie toedienen als de omstandigheden zich daartoe lenen.

Hoe te handelen als organisatie?

Een mantelzorger die voorbehouden handelingen verricht, doet dat vaak al langere tijd in de thuissituatie. Als de cliënt naar een woonzorgvoorziening verhuist, rijst de vraag of de mantelzorger deze handelingen ook na de verhuizing blijft verrichten. Die vraag komt aan de orde in het zorgplanoverleg. Als de cliënt en de mantelzorger allebei willen dat de mantelzorger blijft doen wat hij¹ thuis ook deed, dan kun je dit als organisatie gewoon zo laten, tenzij het niet verantwoord is. Mocht na verloop van tijd blijken dat de cliënt of de mantelzorger toch moeite heeft met de taakverdeling, dan kunnen zij altijd andere afspraken maken.

Wat is de rol van de medewerker?

Je gaat in gesprek met de cliënt en mantelzorger over de zorg, waarbij ook het uitvoeren van voorbehouden handelingen aan de orde komt. Je informeert hoe dat tot nu toe is gegaan en wie daarbij betrokken waren. Je geeft aan hoe de organisatie er tegenaan kijkt. Je bespreekt welke afspraken je met elkaar maakt en hoe je die evalueert.

Het behoort tot de normale beroepsuitoefening om cliënten bijvoorbeeld te leren hoe zij zichzelf een injectie kunnen toedienen. Als de mantelzorger en de cliënt ermee instemmen, kun je dit ook leren aan een mantelzorger.

Mantelzorgers die al ervaren zijn in het uitvoeren van een of meerdere voorbehouden handelingen, kunnen jou laten zien wat voor hun naaste het prettigst is en jou ook tips geven. Overleg en stem met hen af. Door contact te leggen en te onderhouden, kun je problemen en misverstanden vaak voorkomen.

Signaleer je dat de mantelzorger de voorbehouden handeling niet volgens afspraak of niet goed uitvoert, dan bespreek je met de mantelzorger hoe het beter kan. Je kunt dit ook in je team inbrengen en vragen hoe je collega's er tegenaan kijken en of zij tips hebben om het gesprek hierover aan te gaan.

Blijft verbetering uit, dan ga je in gesprek met de cliënt om deze te overtuigen van de

---

¹ Ten behoeve van de leesbaarheid is bij de verwijzing naar personen gekozen voor het gebruik van 'hij'. Het spreekt vanzelf dat hier ook 'zij' gelezen kan worden.

onvoldoende kwaliteit van het werk van de mantelzorger. In het zorgdossier leg je vast dat de situatie is besproken met de cliënt, wat het advies aan de cliënt was, wat je hebt gedaan om de cliënt te overtuigen en hoe je eventueel de activiteit van de mantelzorger monitort. Hierdoor is duidelijk welke acties zijn ondernomen om aan de zorgplicht te voldoen.

In bijzondere situaties, bijvoorbeeld als de toestand van de cliënt ernstig verslechtert, kan het nodig zijn dat de mantelzorger zijn taken geheel of gedeeltelijk overdraagt aan medewerkers. Spreek dit in goed overleg met de mantelzorger en de cliënt af. Leidt dit overleg niet tot overeenstemming en komt de cliënt hierdoor in een onverantwoorde situatie, dan kan de zorgorganisatie de mantelzorger verbieden om bepaalde taken uit te voeren.

Wie is verantwoordelijk en aansprakelijk?

De zorgorganisatie is niet verantwoordelijk voor wat de mantelzorger doet en evenmin aansprakelijk voor de schade die een cliënt lijdt door diens fouten als gevolg van het niet goed uitvoeren van voorbehouden handelingen. Als medewerker ben je dus ook niet aansprakelijk.

Stel: de cliënt wordt ziek door verkeerd injecteren. Dit kan jou en de organisatie niet worden aangerekend. Dat is wel het geval als je wist dat de mantelzorger niet goed kon injecteren en verzuimd hebt om passend te reageren, bijvoorbeeld door dit met de mantelzorger te bespreken.

Grenzen verkennen

Niet alleen juridische kaders bepalen de invulling van het samenspel tussen informele en formele zorg en ondersteuning, maar ook het perspectief van waaruit je als organisatie, medewerkers, cliënten en mantelzorgers naar het samenspel kijkt. Wat is je visie op goede zorg? Wie staat er aan het roer: de formele zorg, de cliënt en zijn omgeving of samen? Waar sta je nu, waar wil je naartoe? Hoe kom je daar? Welke kansen, mogelijkheden en aanvaardbare risico's signaleer je? Welke regels stel je nu? Hoe doe je recht aan de wensen en vaardigheden van de diverse betrokkenen? Samen verken je de grenzen en werk je aan het versterken van de kwaliteit van leven van cliënten.

De tekst in deze handreiking is gebaseerd op de notitie ['Grenzen verkennen. Wettelijke en juridische aspecten in het samenspel tussen informele en formele zorg'](#). C. Scholten, Vilans 2016.